

γεται ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἐν μὲν φύλλον παπύρου ἠγοράζετο ἀντὶ φράγκων τεσσάρων καὶ λεπτῶν ὀγδοήκοντα, μίαν δὲ ξυλίνην πινακίαν ἀντὶ φράγκων τριῶν καὶ λεπτῶν ἐξήκοντα. Καὶ ταύτης μὲν ἡ τιμὴ δὲν εἶναι παράδοξος, ἡ ἀξία ὅμως ἐκείνου ἀποδεικνύει ὅτι σπανιωτάτη ἦτο ἡ ὕλη, ἐφ' ἧς ἦτο φυσικώτερον νὰ γίνεταί ἡ γραφή. Διὸ οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ἠναγκάζοντο νὰ μεταχειρίζονται, ἐπὶ πράξεων μάλιστα μικρᾶς σημασίας, ὕλην εὐνοτότερον τοῦ παπύρου.

Ἐν Ἀθήναις ὀλίγιστα ὄστρακα εὐρέθησαν ἄχρως ὄρους, εἰ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦτο κοινή. Διογένης ὁ Λαέρτιος βεβήκοι ὅτι ὁ Κλεάνθης « ἔγραφον εἰς ὄστρακα καὶ βοῶν ὠμοπλάτης ἄπερ ἤκουε παρὰ τοῦ Ζήνωνος, ἀπορίαν κερμάτων ὥστε ὠνήσασθαι χρυσία » (α). Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα παραδείγματα εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ, ἀλλ' ἐν μόνον, ἀξιολογώτερον τῶν λοιπῶν, νομιζῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπομνήσω εἰς τὸν ἀναγνώστην, τὸ ἐξῆς: ἡ γνωστοτάτη λέξις, ὄστρακισμός, παρήχθη ἐκ τῆς συνθετικῆς καθ' ἣν οἱ πολῖται ἔγραφον εἰς τεμάχιον κεράμου (ὄστρακον) τὴν ψῆφον αὐτῶν· διότι πολὺ εὐκολώτερον ἦτο νὰ λαμβάνωσιν ἀπὸ τῆς γῆς τεμάχιον ἀμφορέως, ἢ νὰ περιτυνάγωσι μετὰ κόπου χιλιάδας θαλασσιῶν ὄστράκων, ἐφ' ὧν ἄλλως τε καὶ δύσκολος ἦτο ἡ γραφή. Τὰ δύο μόνον ὄστρακα ἄτινα, καθόσον οἶδα, ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις, φυλάσσονται, τὸ μὲν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, τὸ δὲ ἐν τῷ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείῳ. Καὶ τὸ μὲν ἦτο ἀλφειοτάριον, δημοσιευθὲν ἐν τῷ *Φιλιστορι* (τόμ. Δ') ὑπὸ τοῦ Κ. Μαυροφρύδου, μικροτέραν ἔχον τὴν ἀξίαν ἢ ἂν ἐγράφετο ἐπὶ παπύρου τιμωμένου τέσσαρα φράγκα τὸ φύλλον καὶ διὰ τοῦτο εὐπόριστον πρὸς τοὺς πτωχοὺς (ε)· τὸ δ' ἕτερον, ἀτελὲς ἀπόδειξις, ἦν τινα παρατίθημι, διότι περιεργωτάτη οὕτα ἕνεκα τῆς ἐν Ἑλλάδι σπάνεως τῶν τοιούτων, δὲν ἐδημοσιεύθη ἄχρι τοῦδε.

ΕΧΩ ΠΑΡΑ ΚΑΛΛ
ΕΙΣ ΤΑΥΤΑ. ΕΧ
ΣΙΔΗΡΟΥ ΜΝΑC
ΤΗΝ ΜΝΑΝ.

Εἰ δὲ καὶ τὸ ὄστρακον εἶναι συντετραμμένον ἐκ δεξιῶν, συμπεραίνομεν ὅμως εὐκόλως ὅτι ἐλαβέ τις διὰ δαπάνης παρ' αὐτοῦ γενομένης, παρὰ τινος ΚΑΛΛ... χρηματικὴν τινα ποσότητα, καὶ ὅτι πολλὰ μναὶ σιδήρου ἐπωλήθησαν ἀντὶ τοιαύτης ἢ τοιαύτης δε τιμῆς ἐκάστη. Σημειωτέον ἐν προόδῳ ἐνταῦθα ὅ-

τι ἡ μνα ἀντιστοιχεῖ πρὸς 436 γαλλικὰ γραμμάρια. Ἡ γραφή εἶναι εὐσχημος, εὐανάγνωστος καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ταχέει τῆς ἐπὶ τῶν αἰγυπτίων ὄστράκων. Ἐκ δεξιῶν, ἄνω τῆς ἀποδείξεως, κεῖται πολὺπλοκόν τι καὶ παράδοξον σημεῖον, οὐτινος δὲν ἐνοῶ τὴν ἐννοίαν. Αὐπηρὸν δὲ ὅτι ἀπωλέσθη τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ὄστράκου, ἐξ οὗ ἠθέλομεν μάθει τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας τοῦ μολύβδου πρὸς τὸν ἄργυρον δύο αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, εἰς οὓς πιθανῶς ἀνάγεται ἡ ἀνωτέρω ἀπόδειξις.

Τὰ ἀθηναῖα ὄστρακα κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν αἰγυπτίων, ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἐχγράσσοντο διὰ γλυφίδων (graffiti), ταῦτα δὲ ἐγράφοντο καλλάμῳ διὰ μέλανος, ὁμοίῳ πρὸς τὰ ἡμέτερα κοινδύλια ἢ τὰς γραφίδας τῶν ζωγράφων. Τὸ μέλαν τοῦτο ὑποβαλὼν εἰς ἀνάλυσιν ὁ Κ. Chevreuil ἐβεβήκωθη ὅτι, ὅπως καὶ τῶν παπύρων, συνέκειτο ἐκ καπνίας ἀνακλυμένης ἐντὸς κολλητικῆς τινος οὐσίας.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον τὰ ὄστρακα καθίστανται ἀξία περιεργείας: ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν κατὰ πρῶτον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πλὴν τῶν κεφαλαίων εἶχον, ὅπως καὶ ἡμεῖς ταχυγραφοῦντες, μικρὰ γράμματα (cursives). Ναι μὲν ὑπεθέτομεν προτοῦ ὅτι οἱ ἔμποροι ἐπὶ Περικλέους δὲν ἔγραφον τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν διὰ στοιχείων ὁμοίων πρὸς τὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχομεν καὶ δείγματα τοιαύτης γραφῆς. Σήμερον ὅμως μανθάνομεν μετὰ βεβήκωτης ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο ὑπῆρχε, καὶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καὶ συνέδεον, καὶ συνέτεμον καὶ δυσαναγνώστως ἔγραφον τὰ στοιχεῖα. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ πάντων τῶν αἰγυπτίων αὐτογράφων. Οἱ δὲ παρατηρήσαντες τὰς ἐν Ἐλεφαντίνῃ καὶ Νουβίᾳ συλλεγεῖσθαι ἀποδείξεις, θέλουσι πεισθῆ ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ καταρτισθῆ συλλογὴ γραφῶν ποικιλοτέρων, καὶ ἐν γένει ταχυτέρων καὶ πλέον δυσαναγνώστων. Αἱ πλείστα τῶν ἀποδείξεων τούτων ἐρμηνεύουσιν ἀτελῶς τὴν ἐννοίαν αὐτῶν, εἰ καὶ τὸ μέλαν μετὰ δεκαεπτὰ καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδας διατηρεῖται ἀναλλοίωτον, ὁποῖον καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν. Ἐνταῦθα κρίνω καλὸν νὰ παρενείρω τὴν ἐξῆς παρατήρησιν: τὰ αἰγυπτια ὄστρακα διατηροῦνται ἀναλλοίωτα ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς Αἰγύπτου, ἀλλοιοῦνται δὲ μετακομιζόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰ καὶ τὸ κλίμα ταύτης εἶναι σχεδὸν πάντοτε ὠραῖον. Ὁ Κ. Φίνλκιϋ, εἰς ἐν ἀνήκει τὸ παρατιθέμενον ὄστρακον, ἔχει καὶ ἕτερον ἀγορασθὲν μὲν καθαρὸν ἐν Αἰγύπτῳ, κηλιδωθὲν δὲ διὰ μικρῶν στιγμάτων ἐν Ἀθήναις ἕνεκα τῆς ὑγρασίας: καὶ ἴσως διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι προστίμων τὴν διὰ γλυφίδων γραφήν.

(α) Ἐν βίῳ Κλεάνθου. Βιβλ. Ζ', κεφ. Δ'.

(ε) Ἐν Γαλλίᾳ ἀπεδείχθη ὅτι ἐπὶ βιβλίον ἀναγόμενον εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν πωλεῖται πλέον τῶν 30 λεπτῶν, ἔχει δυσπώριστον πρὸς τοὺς πολλοὺς.

B'.

Μεταβαίνω εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἑτέρου τῶν δύο ὀστράκων τοῦ K. Φίνλαιϋ, ἐκείνου τὸ ὁποῖον νομίζω ἄξιον τῆς περιεργείας τοῦ ἀναγνώστου. Δημοσιεύων δὲ αὐτὸ δὲν ἔχω τύσῃ κατὰ νοῦν τὴν ἐντελῆ ἐξήγησιν, διότι ἀτελοῦς οὖσης ἔτι τῆς περὶ ταῦτα ἐπιστήμης δὲν μοι φαίνεται δυνατὴ, ἔσῃ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐν γένει ἐννοίας. Πέποιθα δὲ ὅτι ἄλλοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ πανομοιότυπον, θέλουσι συμπληρώσει τὸ ἑμὸν ἔργον, ἴσως δὲ καὶ ἐπινοήσωσι διὰ τινὰς λέξεις ἐξηγήσεις, προτιμοτέρως τῶν ἑμῶν.

- 1 Ἀμμώνιος, Κανώψ[ιος] ἢ Κανω[βι]χ[ός], οἱ ὑ[πο]πράκ[τορες] Ἀργυ[ρικῆς Ἐλεφ[αντίνης]
- 2 δία Πάχομιτις [.....] K^o. Διέγρα[ψαν]
- 3 Μηνόφιλος Μιζω [.. βαίτου] Μητρισα[τις]
- 4 καὶ Ἀρπλησις υἱὸς [υζα ρισμων]
- 5 K̄ HS ἐκάστου ἀνδρὸς X̄ N || L K̄
- 6 Ἀντωνίνου Καίσαρος τοῦ κυρίου
- 7 Παῦνι ιῆ. Ἀμμωνίου. Παῦνι ιῆ

Στίχος α'. Ἡ πρώτη λέξις εἶναι ἀναμφισβήτητος, τὴν δὲ δευτέραν ἀνέγνων *Κανώψιος* (εἰ καὶ τὸ κύριον τοῦτο ὄνομα ἐν τῷ τοῦ Pape καὶ Benseker λεξικῷ δὲν εὐρίσκεται), διότι ὁ σχηματισμὸς μοι φαίνεται κατὰ κανόνας. Ἴσως ἄλλος ἀνεγίνωσκε πρῶτον ΚΑΙ καὶ ἔπειτα ΙΩΨ· ἀλλὰ τότε ἡ συμπλήρωσις ἀποβαίνει δυσκολωτάτη. Φρονῶ πρὸς τούτοις ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν, καὶ οἱ λοιποὶ, ὡς σύνθετες εἰς τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, διότι μένει τότε σημεῖόν τι ἀνεξήγητον. Συγκρίνοντες τὸ δέκατον τέταρτον γράμμα, τὸ ὑπὲρ τὸν στίχον γεγραμμένον καὶ ἐξηλειμμένον σχεδὸν, πρὸς τὸ K. τοῦ ὑποπράκτωρ, ἴσως ἀναγνώσωμεν ΚΑΝΩΚ, συγκοπήν τοῦ *Κανωβικός*, οὗτινος παραδείγματα ἔχομεν οὐκ ὀλίγα.

Διακρῶ τὸ Ἀμμώνιος καὶ Κανώψιος, καὶ θεωρῶ αὐτὰ δύο διαφόρων ἀνδρῶν ὀνόματα, διότι ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ οἱ ὑποπράκτορες δῆλον γίνεται ὅτι πρόκειται περὶ δύο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ σύνδεσμος καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἀνά χειρὸς ὀστράκον, αἱ λέξεις, οἱ ὑποπράκτορες, εἶναι ἀπλῆ προσθήκη. Ἡ ἀποδείξις λέγει ὅτι ὁ Ἀμμώνιος καὶ ὁ Κανώψιος ὑποπράκτορες παρευρέθησαν εἰς τὴν ἀπότισιν, οὐχὶ δὲ ὁ Ἀμμώνιος Κανώψιος καὶ οἱ λοιποὶ ὑποπράκτορες. Ὅσακις ἐν τοιαύτῃ ἀποδείξει, μετὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ὀνομάτων ἐνὸς ἢ δύο πρακτόρων, προσθέτουσιν

ὅτι καὶ ἄλλοι δημόσιοι λειτουργοὶ παρέστησαν εἰς τὴν εἰσπραξίν, συνδέονται τὰ δύο μέρη τῆς φράσεως διὰ τοῦ καὶ τοῦτο γίνεται πάντοτε.

ΓΗΡΑΚ. Ἡ λέξις αὕτη ἐγγράφη καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ὀστράκων κατὰ συγκοπήν. Ἀμφιβολία διὰ τὴν ἀνάγνωσιν οὐδεμία ὑπάρχει, καθόσον ὁ τίτλος τοῦ ὑποπράκτορος εἶναι κατ' ἀνάγκην γνωστός. Ἐν γένει δὲ αἱ λέξεις, ὅσαι ἐπαναλαμβάνονται εἰς πολλὰς ἀποδείξεις, ἢ συντέμνονται, ἢ γράφονται κακῶς, ἢ παριστάνονται διὰ τινος σημείου (sigle).

Οἱ ἐπὶ τῶν ὀστράκων τίτλοι τῶν λογιστῶν εἶναι διάφοροι· «οἱ λοιποὶ μισθωταὶ — οἱ λοιποὶ ἐπιτηρηταί.» Ὅσακις ὁμοῦς πρόκειται περὶ τῆς Ἀργυρικῆς Πόλης, ὁ δημόσιος λειτουργὸς ἐνομάζεται *πράκτωρ*, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν τῷ Corpus ἀριθμῶν 4870, 4879, 4880, 4883, 4887, 4888, 4889, 4890· καὶ κατὰ τοῦτο οὐδεμία ἐξαίρεσις γίνεται, καθόσον τοῦλάχιστον ἐγὼ οἶδα. εἰς παράδειγμα δὲ συγκοπῆς τοῦ πράκτωρ, ἴδε τὸν ἀριθμὸν 4870.

Ὁ τίτλος ὑποπράκτωρ εἶναι νέος ἐπὶ τῶν ὀστράκων, σπάνιος μάλιστα καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις (Εὐστάθ. 89, 44.) Ἡ ἀποκατάστασις τῆς Ἀργυρικῆς Ἐλεφαντίνης δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Τὸ Ἀργυρικῆς γράφεται πάντοτε κατ' ἐπιτομήν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόλις ἀναγινώσκεται. Ἴδε πρὸ πάντων τὸν ἀριθ. 4880.

Τὸ τελευταῖον σημεῖον τοῦ στίχου εἶναι Φ κακῶς γεγραμμένον. Κατ' ἀρχὰς ἀνέγνων Ἀργυρικῆς Πόλης, ἀλλὰ τότε τὸ Φ ἔμενε ἀνεξήγητον. Πλὴν τούτου, εἰς τὰς δέκα ἢ δώδεκα ἀποδείξεις τῆς Ἐλεφαντίνης, τὰς μὴ φερούσας τὸ ὄνομα τῆς *τερᾶς πόλης Σόηρας*, οὐδ' ἅπαξ εὐρίσκεται τὸ Ἀργυρικῆς Πόλης, ἀλλὰ πάντοτε τὸ Ἀργυρικῆς Ἐλεφαντίνης.

Στίχος β'. Πάχομιτις καλεῖται προδήλως ἀντὶ τοῦ *Παχόμψαχης*, ὀνόματος πολλάκις ἀναγινωσκομένου ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων τῆς Ἐλεφαντίνης, ὑπὸ δὲ τοῦ Boeckh θεωρουμένου ὡς ὀνόματος ἀνδρὸς (ἀριθ. 4868). Εὐρίσκεται δὲ καὶ *Παχάψαχης* (ἀριθ. 4873). Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πόλιν *Παχομψῶ* (II, 29), Στέφανος δὲ ὁ Βυζάντιος ἑτέραν *Τάχομψα* ἢ *Ταχεμψῶ*. Εἰς δὲ τὸ ὄνομα *Παχόμψαχης* ἔπεται συνήθως, γεγραμμένη κατὰ συγκοπήν, ἡ λέξις *βοήθεια*, ἥτις ὁμοῦς δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κεράμου. Ἡ λέξις ΠΕΝΕΨΩΘΟΥ, ἥς ἡ ἀνάγνωσις φαίνεται μοι πιθανή, προστίθησι νέον τύπον εἰς τοὺς μέγροι τοῦδε γνωστούς, τοὺς ἐπὶ τῶν ὀστράκων τούτων νομίζω ὅτι δὲν ἠρμηνεύθη ἄχρις ἴσως καταλλήλως ἢ φράσις *δία Παχόμψαχης*, εἰ καὶ ἀναγινώσκεται ἐπὶ πολλῶν ὀστράκων. Ἴσως ἡ νέα λέξις ἢ συνοδεύουσα τὸ κύριον ὄνομα δώσῃ ἀφορμὴν εἰς καταλληλοτέρην ἑρμηνείαν.

Κ^ο δεικνύει ὅτι ὁ τύπος οὗτος γνωστότατος, καὶ ὅτι ἡ συγκατῆ τῆς λέξεως ταύτης ἦτο συνηθεστάτη, εἰ καὶ μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν παράδειγμα.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ διέγραψαν εἶναι ἀναμφίβολος· ἐρευνῶντες δὲ τοὺς ἀριθμοὺς 4864, 4867, 4868, 4890, εὐρίσκομεν τὴν λέξιν ταύτην, ἧς τινος ἡ θέσις ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων ὀλίγον μεταβάλλεται. Ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου γίνεται δῆλον ὅτι οἱ ἀνωτέρω φορολογούμενοι ἀπέτισαν τὰ ὀφειλόμενα. (Corpus insc. græ. 4864. Ἑρμηνεία τοῦ Bœckh. Papyrus Zoidis στίχ. 19, 21, 29.)

Στίχος δ'. Ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ φράσεως, ἐκάστου ἀνδρός, προκύπτει ὅτι οἱ φορολογούμενοι ἦσαν τοῦλάχιστον τρεῖς, ἀναγκάζομαι νὰ ἀναγνώσω ἐν τοῖς στίχοις β' καὶ γ' δύο κύρια ὀνόματα.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου φορολογουμένου παράκειται τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὸ τοῦ τρίτου ἡ λέξις υἱός, τὸ δὲ δεύτερον κεῖται μόνον. Ἔθος ἐπεκράτει νὰ τίθενται εἰς τὰς ἀποδείξεις, ὡσάκις ἦτο ἀνάγκη, πρὸς τῷ ὀνόματι ἐκάστου καὶ ἄλλοι τινὲς ὄροι, πρὸς μείζονα βεβαιώσιν τῆς ταυτότητος αὐτῶν.

Τὸ ΥΣΑ ΡΙCΜΙΝ ἀναγινώσκεται οὕτω μετὰ τινος πιθανότητος· ἀλλὰ τὸ Corpus οὐδεμίαν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ ἑρμηνείαν, εἰ καὶ πολλὰ ὑποθέσεις ἔρχονται κατὰ νοῦν.

Στίχος ε'. κ. καὶ παρ' αὐτῷ σημεῖον (sigle) λίαν ἀσφές, (σχηματισθὲν, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐκ δύο στοιχείων, τοῦ T καὶ Z.) Σημαίνει δὲ τὸ δοθὲν ποσὸν παρ' ἐκάστου τῶν φορολογουμένων.

Ε. Ν. Εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν κεῖνται τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εὐρίσκομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων ἀριθμὸν, οὗτινος ἡ σημασία δὲν ὠρίσθη ἄχρις ὧρας μετὰ βεβαιότητος. Ἄρα ἡ προσθήκη ἀριθμοῦ πρὸ τῶν λέξεων, αἰτινες καθιερώθησαν εἰς ὄρισμὸν τῆς χρονολογίας τοῦ ὀστράκου, εἶναι φυσικωτάτη καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ὕψος καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ.

Ἐπὶ τινος παπύρου δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Bœckh εἰς τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου (1822) τὸ Ν. σημαίνει Νόμισμα (Franz elementa epigraphica græcæ σ. 369). Τὸ ἐπὶ τοῦ παπύρου τούτου Ν συνοδεύεται καὶ ὑπὸ Χ, ἧτοι νομίσματος χαλκοῦ.

Ἐπὶ τινος ὀστράκου τοῦ Corpus (ἀρ. 4887) ἀναγινώσκουμεν τὸ ὄνομα Χαλκῶν· δυστυχῶς ὅμως δὲν δυνάμεθα ν' ἀναγνώσωμεν καὶ τὴν προηγουμένην λέξιν, ὡς πολλὰ τετριμμένην (α).

(α) Περὶ τῶν χαλκῶν νομισμάτων τῆς Αἰγύπτου καὶ περὶ τῆς χρήσεως τῶν λέξεων «νόμισμα χαλκοῦ», ἴδε Corpus, τόμ. Γ', σελ. 299.

Τὰ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου λοιπὸν ὀστράκου σημειούμενα χαλκῶ νομίσματα εἶναι ἐξήκοντα.

Εὐκόλως δὲ συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ἀκριβῶς τριπλοῦς τοῦ ἀριθμοῦ 20 κ, τοῦ γραφέντος ἐν ἀρχῇ τῆς γραμμῆς, ὅπως ἀποδειχθῆ ἢ δοθεῖσα ποσότης παρ' ἐκάστου τῶν φορολογουμένων.

ὑπολείπεται νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ μετὰ τὸ κ' σημεῖον. Φαίνεται ὅτι σημαίνει χαλκοῦν τι νόμισμα, ἴσως τὸ sestertius ὃ, περ' ἐσημειῖτο δι' Ηs ἢ Ηs. Οἱ χαρκατῆρες εἶναι τοσοῦτω κκαῶς γεγραμμένοι ἐπὶ τοῦ ὀστράκου, ὥστε νομίζω πιθανωτάτην τὴν ὑπάρχῃν Η καὶ Σ. (α). Ἄλλως τε καὶ ὁ Rasche δίδει παράδειγμα τῆς λέξεως sestertius, γεγραμμένης ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνά χειρὸς ὀστράκου.

Ὅπως δῆποτε ἡ ἀνά χειρὸς ἀπόδειξις διαλευκαίνει εὐτυχῶς τὸν μέχρι τοῦδε ἀσφέςτατον ἀριθμὸν 4887 τοῦ Corpus.

Λ. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπαντῶμεν συνεχῶς εἰς τὰς ἐπιγραφὰς, τοὺς παπύρους καὶ τὰ ὀστράκα τῆς Αἰγύπτου, προκείμενον πάντοτε τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὀρίζοντος τὸ ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοκράτορός τινος ἢ βασιλέως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἐπὶ πολλὸν μάλιστα χρόνον, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ πρῶτον στοιχεῖον τῆς λέξεως Λυκάβας, ἧτοι ἔτος, ὃ Letronne ὅμως ἔδωκεν ἄλλην ἐξήγησιν. (Franz elementa epigraphica græcæ σ. 375.—Letronne inscriptions grecques et latines d'Egypte C. I, σ. 89.—Corpus inscrip. græc. T. III 327.)

Τὸ Λ τοῦτο πιθανὸν νὰ ἦναι ἀπλοῦν σημεῖον (sigle) οὐδεμίαν ἔχον ἰδιαιτέραν ἔννοιαν. Εὐρίσκεται δὲ καὶ LK (τὸ Κ ἐντὸς τοῦ L) σημαῖνον καί. (Franz. C. C. III, 606, 1241, 1718 κλ.). Τούτου δοθέντος πρόδηλον γίνεται ὅτι τὸ L δὲν εἶναι συγκατῆ λέξεως, ἀλλ' ἀπλοῦν τι σημεῖον ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ πρώτου στοιχείου τῆς ἀνωτέρω λέξεως, ὑποπράκτορες. Ἐνίοτε εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον Λ.

κγ, σημαίνει τὸ 23 ἔτος τοῦ βασιλείου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου, ἧτοι τὸ 161 μ. Χ.

Πᾶσαι αὗται αἱ ἀποδείξεις χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος.

Στίχος ζ'. Ὁ τύπος, τοῦ κυρίου, εἴτε ἀπλοῦς, εἴτε παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς λέξεως ἡμῶν, εὐρίσκεται συνεχῶς ἐπὶ τῶν ἐγγράφων τῆς παρακμῆς. Ἰσοδυναμεῖ δὲ πρὸς τὸ Dominus noster τῶν ῥωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν νομισμάτων.

Ἄχρι τοῦδε εὐρέθησαν δεκαεπτὰ ἀποδείξεις ἐν τῇ Ἐλεφαντίνῃ, ἐκδοθεῖσαι ἐπὶ Ἀντωνίνου καὶ χρονολο-

(α) ἴδε Rasche Lexicon rei humania.

γίαν φέρουσαι ἐν τῶν ἐννέα πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ· οὐδεμία δὲ εἶναι προγενεστέρᾳ τοῦ τρίτου ἔτους.

Στίχος ζ'. Παῦρι. Μὴν τῶν Αἰγυπτίων, γεγραμμένος καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ὀστράκων, τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίνου. (Corpus N° 4884 C. 4888.)

ιη. Τὴν δεκάτην ὀγδόην.

Ἀμμωνίου. Ὁ Ἀμμώνιος ὑπογράφει εἰς τὸ τέλος τοῦ ὀστράκου.

Ἴσως οἱ πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἑβδόμου στίχου χαρακτῆρες οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν. Ἀνέγνων δὲ Παῦρι, πρῶτον μὲν διότι εἰκάζω τοῦτο ἐκ τινῶν ὀρθίων γραμμῶν, εἶτα διότι ὁ μὴν οὗτος εὐρίσκεται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀποδείξεων δις γεγραμμένος, πρὸ τῆς τελευταίας ὑπογραφῆς καὶ μετ' αὐτήν.

Ὁ μὴν Παῦνι, Παονί καὶ Παοινί ἤρχιζε τὴν 26 Μαΐου καὶ ἔληγε τὴν 24 Ἰουνίου· ἄρα ἡ προκειμένη ἀπόδειξις ἐξεδόθη περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ 161 ἔτους (α). Παρατηρητέον δὲ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνίνος ἀπέθανε τὴν 7 Μαρτίου 161, ἤτοι 103 περιπέου ἡμέρας πρὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ ταμίης τῆς Ἐλεφαντίνης ἐχρονολόγει τὰς ἀποδείξεις αὐτοῦ, θέτων τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Δυσκολεύομαι νὰ παραδεχθῶ ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τριῶν μηνῶν δὲν εἶχε φθάσει εἰς Αἴγυπτον ἡ εἰδήσις τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος.

Πρὸ πολλοῦ οἱ ἀρχαιολόγοι πικρῆσαν τοιαύτας ἀντιφάσεις μεταξὺ τῆς ἐπὶ τῶν αἰγυπτίων μνημείων χρονολογίας, καὶ τῆς βεβαιωτέρας χρονολογίας τοῦ βίου τῶν αὐτοκρατόρων. Νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Πρόβου, χαραχθὲν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀναφέρει τὸ ὀγδοὺν ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀναγορευθέντος τὸ 276 καὶ ἀποθανόντος τὸ 282, μετὰ βασιλείαν ἑξ ἰσχυρῶν ἐτῶν. Ἐχομεν δὲ αἰγύπτια νομίσματα τοῦ Γάλλου, φέροντα τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐνῶ ἐβασίλευσεν ἐννέα μόνον μῆνας καὶ δεκατρεῖς ἡμέρας.

Θυμὸν ὀλίγα νομίσματα τοῦ Ἀδριανοῦ, χαραχθέντα ὡσαύτως ἐν Αἰγύπτῳ, φέρουσι τὴν χρονολογίαν τοῦ 6' ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐνῶ ἀνηγορεύθη μὲν τὴν 11 τοῦ μηνὸς Αὐγούστου τοῦ 117, ἀπέθανε δὲ τὴν 10 Ἰουλίου τοῦ 138 ἔτους, ἤτοι μετὰ βασιλείαν 19 ἐτῶν καὶ τινῶν ἡμερῶν.

Πᾶσαι αὗται αἱ χρονολογικαὶ δυσκολίαι καὶ πολλαὶ ἄλλαι τοιαῦται διαλύονται, ἀμα ὡς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐλογίζοντο τὰ ἔτη ἐκάστης βασιλείας, οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀνηγορεύθη ὁ ἡγεμὼν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ μηνὸς Γῶθ, τοῦ προηγηθέντος τῆς ἀναγορεύσεως (β).

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω εὐρίσκομεν ὅτι τὸ ὀστράκον τοῦ Κ. Φίνλαιῦ·

α— Ποιεῖται μνητὴν ὑποπρακτόρων τῆς Ἀργυρικῆς Ἐλεφαντίνης, ὧν οὐδεὶς λόγος γίνεται, καθόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον οἶδα, εἰς τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα τοιαύτης φύσεως μνημεῖα.

β— Δίδει τὸ παράδειγμα μιᾶς ἀποδείξεως πρὸς τρεῖς φορολογουμένους.

γ— Δεικνύει τρόπον ἀπαριθμήσεως τῶν εἰσπραχθέντων ποσῶν, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν.

δ— Ἀντὶ τοῦ τύπου «δὶς Παχόμψαχίς βοηθ.» περιέχει ἄλλον ὄλως νέον πρὸς ἡμᾶς.

Τοιοῦτο τὸ ἀνά χειρὸς ὀστράκον, ὅπερ βεβαίως θέλουσιν ἐρμηνεύσει εὐστοχώτερον οἱ περὶ ταῦτα δόκιμοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐνταῦθα πανομοιότυπον.

Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν θέλω περιορισθῆ εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο δοκίμιον· ἀλλ' ἐπιδιδόμενος εἰς νέας ἐρεῦνας, ἀμα δὲ καὶ ὠφελούμενος ἀπὸ τῶν παρατηρήσεων ὅσας θέλει προκαλέσει ἡ παροῦσα μελέτη, θέλω ὑποβάλλει εἰς τὸ κοινὸν ἔργον ἀξιώτερον αὐτοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐκδότου τοῦ Corpus διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι τὰ εἶδη ταῦτα τῶν μνημείων πρέπει νὰ δημοσιεύωνται καὶ ὅταν ἡ ἀνάγνωσις δὲν ᾖ σαφῆς, καὶ ὅτι, ἀτελῶν οὐσῶν τῶν περὶ τὴν χρηματιστικὴν διαχείρισιν τῆς Αἰγύπτου ἡμετέρων γνώσεων, γίνεται καὶ ἡ ἐρμηνεῖα ἀτελής.

Οἱ ἀναγινώσκοντες τὴν Παρθώραν μνητὴν εἰς ἐκ τοῦ ἀνά χειρὸς ἀξιολόγου ὑποδείγματος εἰ μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον τὸ εἶδος τῆς ταχείας γραφῆς τῶν ἀρχαίων· οἱ δὲ ἐξακολουθοῦντες τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀρίστου συγγράμματος τοῦ Κ. Letronne, οἱ Κ. λέγω Egger καὶ Brunet de Presle, εὐρίσκουσι νέον κειμήλιον, ὅπερ ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τούτων τῆς ἐπιστήμης, θέλει αὐξήσει τὸν πλοῦτον τῶν παρ' αὐτοῖς παρομοίων μνημείων.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 16 Ἰουλίου 1867.

ALBERT DUMONT

Μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλ. Σχολῆς.

ΕΠΙΠΡΟΤΕΡΑ.

«Διὰ τί δὲν γράφεις πλέον Ποικίλα λαλήματα;» Ἡ ἐρώτησις αὕτη, ἐπιστελλομένη μοι ἀπὸ πολλοῦ διὰ τε ἀτμοπλοίων καὶ ταχυδρομείων, βομβεῖ ἀκάθεκτος περὶ τὰς ἀκοάς μου. Τὰ Ποικίλα λαλήματα, λέγουσιν οἱ ἐπιστέλλοντες, ἕτερον τοῦ ἀναγνώ-

(α) Αἱ ἀνωτέρω χρονολογίαι γράφονται κατὰ τὸ γρηγοριανόν.

(β) Mémoires de l'académie des Inscriptions. 1re serie C.